

SANHERİB'İB ÖLÜMÜ VE ASARHADDON

Doç. Dr. Kadriye YALVAÇ

Bu çalışmamızda Sargonitler devrinin mühim şahsiyetlerinden biri olan Sanherib'in ölüm şekli ve Asarhaddon'un tahta geçmesiyle ilgili olaylar incelenecektir.

Ölüm, Grek an'anesine nadir giren hadiselerden biri olduğu ve din tarihi bakımından tipik bir misâl sayıldığı için zaman zaman bir çok tarihçileri işgal eden bir mevzu olmuştur.

Sanherib'in ölümü ve ondan evvelki olayların aydınlanması vesikaların bolluğuna rağmen güçtür. Asarhaddon'a ait B prizminin Ninive'de bulunan nüshası¹ cülus hadisesine temas etmesine rağmen, katle ait hiç bir zikir hatta ima mevcut olmadığı için mesele tamamen karanlıkta kalmıştır.

Hadisenin sebep ve amillerini tetkik etmeden evvel devrin politikasına kısaca bakmak icab eder. Asarhaddon, fon ve muhteva bakımından yazılarına akseden karakteriyle, babasından tamamen ayrı bir tip olarak görülür. Sanherib'in Babil kültüründen nefret etmesine karşılık, O Babil hayranı olmuştur. Kullandığı ünvanlar arasında şakkanak Babil (Babil valisi) tabirini büyük babası Sargon'a izafeten taşımıştır. Bunu, babilliliği her hususta kendilerine mal eden ikisinden başkası kullanmamıştır. Ayrıca lib libbi Bel-bani mâr Adası (: Adası'nın oğlu, Bel-bani'nin ahvadı) ifadesi de ondaki babilciliğin en kat'i delilidir, Bir kaç nesil atlayarak 1800 lerde Adası'nın kurduğu sülaleyi ecdad olarak seçmesi; içinde Bel bulunan bir ismin zihniyetini ifade ve telife yarayacağına inandığını bize düşündürür. Bu ruhî ayrılığa rağmen kardeşleri arasında belirmesini bilmiş ve nasıl olursa olsun, yaşlı biraderleri atlayarak, sırf bunun için toplanan mecliste veliaht tayin edilmiştir. Halbuki ilk veliahdın Aşur-nadin-şum² olduğu malumdur. Bu Asarhaddon için en az bir terminus-post-quem'dir.

Weissbach'a göre³, Sanherib'in oğullarının her birisi kendilerine has saraylara sahiptiler. Meselâ ağabey Aşur-nadin-şum, Babil kralı tayin edilmeden evvel⁴ Asur'da oturuyordu⁵. Muhtemelen Sanherib oğlu Aşur-ili-muballitsu için orda bir saray yaptırmıştır. Diğer taraftan Aşur-şum-uşaşbi Ninive'de, Asar-

1 Pr. B (III R); C. Thompson, The Prism of Esarh. and Ashurbanipal.

2 Luckenbill, Assyr. and Babylonia, 243.

3 Weissbach, Pauly Wissowa, 2281.

4 Babil Kron, Kol II, 30; KAH 43, 44, 49.

5 Meissner, Könige Babyloniens und Assyriens', 198'e göre hadise 699-664 dedir.

haddon ise Babil'de oturmaktadırlar¹, Oğul olarak tanıdığımız bu isimlerin bün-yesi bize veliaht hakkında bilgi verir². Aşşur-nadin-şum ismi, içinde tanrı Asur'u ihtiva etmesi sebebiyle birinci oğul oluşunu doğrular. Buna göre Aşşur-ili-muballit su ikinci oğul olmalıdır ki, metinlerde de bunu görürüz³. Aşşur-şum-uşaşbi ise ancak üçüncü veya daha sonraki bir oğulun adıdır. Asarhaddon adının da orijinal olmadığı malumdur⁴. Muhtemelen veliahtlığı sırasında kullandığı Aşşur-etil-ilâni-mukin-apli gibi mutantan bir ismi, kral olduktan biraz sonra reş-şar-rüti'de (krallığın başı) kullanmamıştır. Fakat gerek veliaht olarak gerek krallık devresinin başında iki ismi ihtiva eden metinlere rastlamaktayız⁵. Bu adı taşıyan metinlerin hemen hepsi Asur'dan çıkmıştır. Belki de karışıklık ve isyan devresine düşer. Krallığı esnasında da Aşşur-etil-ilâni-mukin-apli adına rastlamak, bu metinlerin veliahtlığı sırasında ve katilden biraz evvel, sırf propaganda maksadıyla önceden hazırlandığını gösterir. Veliaht iken her iki adı taşınması ise bu müddetin uzunluğu hakkında bir istidlal sayılabileceği gibi, kompromiss, uzlaştırma olması da mümkündür. Bu adın reş-şarrüti'de kaybolduğunu söylediğimiz halde Harper, No. 308 mektubu, zaman zaman tekrar hatırladığını gösterir. Mektup Asarhaddon'un büyük kızından Asurbanipal'in karısına yollanmaktadır. "Neden bana yazmıyorsun" diye başlar. Mevki hususunda anlaşmazlık olduğu düşünülebilir. Babasının eski adını hatırlaması belki öğünmek içindir. Yani sonraları bu ad dalkavukluk vesilesi olmuştur. Yalnız isim Aşşur-etil-ilâni-mukinni olarak kısaltılmıştır. Aynı adı ihtiva eden İraq VII, fig. 16 daki metin Bait-ili'deki Egal-turra inşaatına aittir, veliahtlığı sırasında yapılmıştır. Fakat veliaht oluşunun senesi malûm değildir. Mevzubahs inşaatın veliaht olarak tayini ile aynı yılda olması çok muhtemeldir. Zira kendi namına inşaat yaptırması büyük bir cesarettir. Bu hal de, durumun gergin oluşunu ima eder. Asarhaddon'un babasından takdis münasebetiyle dahi bahsetmeyişi ve kendini ziyadesiyle övmesi hep kargaşalık belirtileridir. Metne göre çok mustakil bir veliahttır.

Mantık yoluyla mütaalâa edildiği zaman, veliaht tayininin en yakın bir ihtimalle katil hadisesiyle aynı yılda veya bir sene evvel olduğu söylenebilir⁶.

1 Bu Winckler, Schmidtke'nin fikridir. Şakkanak babili sözünden çıkarmak isterler. Halbuki bu ünvanı sırf babillilerin sempatisini kazanmak için kullanmıştır.

2 Bak: Stamm, die Akkadische Nameng. M V A G 44, 136

3 K A H I, 43.

4 III R, 16, 6 ku No: 13 st. 6 - 1 1/2 ma-na 2 1/2 6 İN Kİ-LAL-sü-nu

7 a-na Assur-ah-iddina mari-iasa EGİR

8 Assur-etil-ilâni-mukin-apli sum-su

9 na-bu-u

5 Veliaht iken Asarhadden adı : P S B A VI, 14

Aşşur-etil-ilâni-mukin-apli: İraq VII, fig. 16

Müşeterek : III R, 16.

Kral olarak Aşşur-etil-ilâni... : CT XXXVI, 14 ve dup. RA X, 197 : O L Z 1914, 15.

K A H I, 53 ve 54 . Bunun dışında hep Asarhaddon'dur.

6 Olmstead, History of Assyria, 338'e göre Asarhadden yeni yıl başında bit-ridüti'ye girdi. Yeni veliahta istisnai bir şeref bahşedildi. 687 yılında Sanherib'e verilen Eponymatı oğluna naklettirdi. Hatta o sene resmî vesikalar bu eponymle tarihlenmiştir. Bunun Meissner'de kabul eder (Könige Bab, und Assyriens. 212) Fakat her ikisi de hataya düşerler. Çünkü R L A II, 426 ve Schrader K B I, 207 Datenlisten'de mevcut olan dAşşur-PAP. MEŞ (...) okumak istedikleri gibi Asarhaddon olamaz. Asarhaddon : d Aşşur-PAP-SUM yani MEŞ'siz PAP'dır.

Saherib'in, diğer kardeşler arasından gayri nizami olarak Asarhaddon'u tercihi ve veliaht tayini, tabiatıyla aleyhine bir durum yarattı. Bu his o kadar yükseldi ki kral yalnız hareketini bizzat vücudu ile ödedi.

Bu hadise karşısında tarihçileri ve filologları en çok meşgul eden sual kaatil kimdir olmuştur. Ölümüne ait elimizde ancak üç kaynak mevcuttur:

1) Tevrat. İkinci krallar 19, 37 : Tanrı Nisrokh'un mabedinde Sanherib'i oğulları Adrammelekh ve Şaraser kılıçla öldürdüler ve Ararat dağına kaçtılar der.

2) Babil kronik Kol III, 34: Oğlu tarafından: Tebetu umu 20 Sin-ahhe-eriba şar mat Aşşur mâr-sü ina si-hi iduk-şû x şânâte Sin-ahhe-eriba şarru-ut mat Aşşur Ipuş ultu umu 20 Tebeti adi umi 2 şa Adari hı ina mât Aşşur sa-dir Adaru umu 18 Aşşur-ah-iddin mar-şu ina mat Aşşur ina kusse ittaşab (: 20 Tebetu'da Aşşur memleketi kralı Sanherib'i oğlu isyanda öldürdü, x seneleri kadar Aşşur krallığı yaptı. 20 Tebetu'dan Adari ayının 2 sine kadar isyan devam etmiştir. Adaru'nun 18 nci günü Asarhaddon Asur memleketi tahtına oturdu.)

3) Beresostan nakil Eusebius s, 53 de isimlerini verdiği iki oğul tarafından öldürüldüğünü söyler.

Bu hususta ileri sürülen mütalâalar çeşitlidir¹. B prisminin yeni nüshasının neşrinden sonra², Thompson haklı olarak şunları ileri sürer: "Asarhaddon küçük oğullardan biridir. Müsait bir günde Sanherib Asarhaddon'un halefi olacağını bildiren beyannamesini neşrettikten sonra Asarhaddon bit-ridüti'ye girer. Fakat prismin hiç bir yerinde babasının ölümü, hele öldürülmesi hakkında ize rastlanmaz" Thompson bu husustaki sükûta hayret ettiğini anlattıktan sonra şöyle devam eder: "Halbuki Asarhaddon'un taht varisi oluşundaki merasimler ve kardeşlerinin kötülüğü üzerinde uzun uzun durulur. Prism o derece insicamsız ve inandırmaylıdır ki beceriksizce bir şey sakladığı görülür" der. Netice olarak Landsberger ve Bauer'in tekliflerine iştirak ederek Asarhaddon tarafından öldürüldüğünü kabul eder. Hatta bu fikrinde o kadar ileri gider ki Sanherib, yahudi ve Babillilerin düşmanı olduğundan, onu öldüren Asarhaddon'un ismini lekelememek için tevatür dahi bunu saklar ve başka oğullara atfeder der.

Sanherib'in oğlunu tercihinin sebebi siyasî bir cebir olmalıdır. Partilerin ve bazı saray memurlarının tazyiki . . . Nitekim B prismine göre, Asarhaddon veliaht tayin edildikten sonra kardeşleri, Sanherib'i onun aleyhine çevirmeye muvaffak olmuşlardır. Hakikaten st. 29 daki uzenu ittiia (: benimle küstürdüler) başka türlü manalandırılmaz. Bunun içinde Asarhaddon hiç bir zaman babasına inanamamıştır. Aynı metinde (st. 38) iftira üzerine tanrılar beni aşar nişirti (gizli bir yer) de sakladılar demesi, kaçtığını gösterir. Kaçma hadisesi herhalde bir kaç ay evvel düşer. Bunu en iyi şekilde gösteren metin, Harper 1216 No.lu mektubudur. Bu sebeble mektubun tetkikini faydalı bulmaktayız :

1 Kardeşler tarafından öldürüldüğünü iddia edenler : Meissner, Könige Babylonien und Assyrien, 212; Hirschberg, Studien zur Geschichte Esarhaddon König von Assyrien, 5 v.d. Olmstead, History of Assyria 338; Schmidtke, A O T U I, 2, 68 Tiele, Babylonisch-Assyrische Geschichte, 325; Schawe, Afo IX 55. Asarhaddon tarafından öldürüldüğünü ileri sürenler : Landsberger-Bauer, Z A A, N F, 3,65; Bauer Z A, N F 8, 170.

2 Thompson, prism of Esarhadden and Ashurbanipal, 7.

- st. 7- [**]-şu m Bel-u-şe-zib ardu-ka [] -ka u hattu-ka
 8- [] -bi ma-'-du-tu i-ba-aş-şi şa ina Ninua aş-mu-u ki.
 9- am-me-ni ri-eş auelra-ag-gi-ma-nu u ra-ag-gi-ma-a-tu
 10- auelmas-mas ina pi-ia ap-ri-ku-ma a-na şul-mu şa mâr şarri be-li-ia.
 11- [zumur] -ka la-pa-ni da-a-ku u-şe-zi-ba-am-ma a-na ala-si-ti [ub-lam-ma]
 12- a-na muh-hi da-a-ki-ia u da-a-ku şa ardâni-ka umu-us-su
 13- u it-tu şa şarru-u-ti şa Aşşur-ah-iddina mar şarri beli-ia [ki-i]
 14- a-na mDa-da-a auclmas-mas û ummi şarri aq-bu-u um-ma mAşşur-
 ah-iddina şarru-ut
 15- Babilî ip-pu-uş e-sag-ila û-şak-lal ü ia-a-[şi]
 16- am-me-ni a-di muh-hi şa en-na şarru ri-es-a la is-si u ina
 17- alA-şi-ti il-li-ku şi-ik-nu şu-u bab-ba-nu-u ana mâr [-şarri beli-i]a
 18- ki-i şa aq-bu-u ki-i i-pu-şu-u ana şarri beli-ia.
 19- u ki-i şarri ina qâtâ-şu da-gil ilâni şa şar matâte be-li-ia lu-u i- [du-u]
 20- şar mâti ka-li-şi-na i-bel-lu ü şânâte ma-'-da- [ti]
 21- i-nam-di-nu a-na şarri be-li-ia aq-bu-u
 22- XX şânâte ul-tu şa III-şu bilti kaspi na-mur-ra-ti si -
 23- ad-di-nu ul id-din-nu-nu u na-mur-ra-ti ma
 24- ha-ar-ba-na- [ti] a-na şarri lu-şe-sib u ina pi-i sarri

Arka y.

- 1- Kal-bi mâri-şu şa mNabû- etir ana tar-şi şarri a-bi-ka ri-ik- [sa-ti]
 2- aueltuşarre u auelkare şa la şarri abi-ka ki-i
 3- um-ma ki-i it-tu la ba-ni-ti ta-at-tal-la-ku ana şarri
 4- um-ma it-tu e-şi-ti ta-at-tal-la-ka tup-pi ana tup-pi
 5- gab-bi-şu-nu i-da-ku ki-i it-tu şa ina muh-hi-şu la ba-na-a
 6- u şu-u mim-ma şa la ba-na-a ar-ka-niş a-lu-u ki-i il-li- [ka]
 7- şa ina muh-hi-ia la ba-na-a-ta tal-li-kam-ma la taq-ba-a-ni.
 8- dib-bi an-nu-ti auel tupsarre auelbâre ina qâtâ-şu-nu ki-i iş-ba-tu.
 9- lu-u i-du-u ki-i it-tu ma-la ana tar-şi şarri abi-ka tal- [lı-ka-ni]
 10- şarru abi-ka la bal-tu-ma u şarru-u-tu la i-pi-şu-ma bel [••••]
 11- a-na tar-şi şarri be-li-ia it-tal-ka-ni ana muh-hi-şu mimma
 12- i-zi-iz e-ka-nu it-tu bab-ba-ni-tu i-nam-sar-ru.
 13- mi-e-ti ina qat i-ku-nu tu-kal-la lu-
 14- şa şarru-u-te mar şarri şa ina ali ZAG. TAM aş-bu
 15- nak-liş ilâni rabûte ana aşri-şu-nu iturri
 16- (. ina) varahAıari ana tar-si şarri beli-ia ta-at-tal- [ka]
 17- şarru-ti şa ume sa-a-ti il-su-u

Tercüme :

- 6- Şöyle diyerek = Krallığı taşıyacak, kral bina etsin
 7- Bel-uşezib, senin kölen, senin... ve senin direğin
 8- Ninive'de çok şey var ki ben duydum....
 9- Kadın ve erkek kâhinlerin başı niçin,
 10- rahip, beyim olan kral oğlu nun sihhatı için dua ettim.

- 11- Vaktaki tanrı, senin vücudunu öldürmekten kurtarıp Aşiti şehrine getirdi
- 12- o zaman, öteki falcılar beni ve diğer kullarını öldürmeği hergün (düşündüler).
- 13- Beyim olan prens Asarhaddon'un krallığına ait, rahip Dada'ya ve kralımın annesine şu falı söylediğim zaman :
- 15- "Asarhaddon Babil krallığını yapacak, Esagila'yı tamamlayacak" beni öldürmek istediler.
- 16- Niçin bu zamana kadar kral beni nazarı itibara almadı ve
- 17- Aşiti'ye gittiği zaman güzel olan bu eseri, bu beyanı
- 18- beyim olan krala dediğim zaman nasıl hareket ettiler
- 19- Onun elinde nasıl (görölmüştür). Beyimin memleketinin tanrıları bilsinlerki
- 20- hepsi memleketin kralını taşıdılar ve çok seneler
- 21- veriyorlarki, beyim olan krala söylemiştim
- 22- 20 sene 3 biltu ağırlığında parlak gümüşten
- 23- verdim vermediler ve mücevherat
- 24- harabe olan yerleri , kralıma ben iskân edeyim ve kralımın ağzında . .

Arka yüz.

- 1- Nabû-etir'in oğlu Kalbu, baban olan kral zamanında,
- 2- Astrolojik ve ciğer falı yapan adam, senin baban olmadan
- 3- şöyle diyerek: kralıma iyi olmayan fallar geldiği zaman (söylemeyin)
- 4- Eşiti falı geldiği zaman muntazaman
- 5- hepsini biliyorum, ne kötü fallar gelirse
- 6- iyi olmayan her şeyi (o adam) sonradan Alu demonu geldiği zaman
- 7- ki hakkımda iyi olmayan (fallardı) gittin, söylemedin
- 8- Bakıcılar ve yazıcılar bu sözleri aldıkları zaman
- 9- Baban olan kral zamanında ne kadar fal geldiyse, tanrılar bilsinler
- 10- Baban olan kral hasta olup, krallığını yapamıyor.
- 11- beyim olan krala geldi ona herkes (itimad ediyor)
- 12- işaretin iyi olduğu burada durdu, bakıyorlar.
- 13- tamamladın.
- 14- ZAG. TAH şehrinde ki kral oğlu (isyan edecek) olmayacak
- 15- büyük tanrıları iyi bir şekilde yerlerine döndürecek
- 16- Aiaru ayında kral için fal geldi.
- 17- ki krallığa ebediyete kadar çağırdıkları (zaman)

Mektubu kimin yolladığı bilinmiyor. Ancak tamamen ayrı politikaya bağlı, iki ayrı bakıcının fallarının mevzubahs olduğunu anlıyoruz. Muhtelif fallar zikredilmektedir :

a) sarrüti tanaşşi (- krallığımı taşıyacak) diye adlandırdığımız bir tanrıçenin sözü olan fal st. 6.

b) Bel-uşezib, herhalde Asarhaddon partisini tutmamıştır. Çünkü x olan adamın isyan esnasında Ninive'de olduğunu st. 7 den anlarız. Rahipler

Asarhaddon'un lehinde kehanet gösterdikleri için, bel-uşezib bunlara herhalde yardım etmemiştir. Bilhass II nci satırdan çıkan netice mühimdir ki Prism B st 38 de anlatılan aşar nişirti'nin bu metinden al Aşiti adını taşıdığını öğreniyoruz. Fakat bunun nereye düştüğü malûm değildir.

c) falı st 14. Asarhaddon'un hakimiyetine işaret eder. Bu hususta Dada'ya ve annesine söylediklerini tekrarlar.

d) st, 17 deki şiknu babanu Belki de c ile aynıdır. Entrikaya ait olmalı

e) st. 20: şanâti madâti, uzun senelere ait güzel fallar çıkardığını tekrarlar.

Arka yüz st. 10 dan itibaren artık Sanherib'in hasta olduğunu ve krallık vazifelerini yapmadığını anlarız. Böylelikle bundan sonraki falların Asarhaddon'a aidiyetini belirtmek ister,

f) Sonuncusunu teşkil eden bu fal en enterasan olanıdır ki teşhise göre Virolleaud, L'Astrologie Chaldeenne Suppl. texte No. 49 da ki falla aynıdır.¹ yani iki yıldız birbirine yaklaşır. Tabire göre iki prensten biri isyan eder, diğeri kral olur. Yalnız yer darlığı sebebiyle buraya alınanın , onun hülâsası olduğu düşünülebilir, Fal Sanherib'in son yılının Nisan ayında meydana gelmiştir. Yani ölümden ancak üç ay evvel. Duruma göre Aşitu şehrine daha evvel gitmesi lâzım. Bütün bu hazırlıklar ve kaçış, Asarhaddon'u babasının ölümünden mes'ul tutar.

Aşitu şehri Hanigalbat'ta olmalı.. Asarhaddon, bu kaçıştan tanrılar beni korudular şeklinde bahsediyor. Demek ki kalsaydı öldürülecekti. Ne yazıkki mektubun Sanherib'ten bahseden yeri bozuktur.

Şu halde içerde ve dışarda yardımcıları vasıtasıyla bir isyan hazırlamağa muvaffak olan Asarhaddon babasını öldürmüştür. Kaçışından sonra, geride kalan kardeşlerin mücadelesi de bu düşüncenin lehindedir. Çünkü kardeşlerin biri kaatil olsaydı, baba bertaraf edilir edilmez, öldüren kral olacaktı. Prismden çıkan umumî kanaat ve verilen haberdeki kat'iyetsizlik de katlin Asarhaddon'un eliyle hazırlandığını desteklemektedir. Eğer Meissner'in iddia ettiği gibi ölüm esnasında harpta bulunsaydı , metinlerinde bundan iftiharla bahsederdi. Ayrıca bu mevsimde sefer de yoktur. Bu sebeplerle ben de Landsberger, Bauer ve Thomp son'un fikirlerine iştirak ederim. Onların da söyledikleri gibi, babasının ölümü hakkındaki sükut niye. . . Halbuki diğer taraftan tahtın varisi oluştaki merasimler ve kardeşlerinin kötülüğü uzun uzun anlatılmaktadır. Üstelik bunları anlatmakla, onların suçlarını hatırlamak istemiyen veya bundan müteessir olan bir ifade diye düşünmekte bizi men etmiş olur. Hiç olmazsa ima ile de bunu anlatabilirdi. Metnin bu kadar gayri sarıh oluşu Asarhadon'un çektiği vicdan azabının bir neticesidir. Metin içindeki hadiselerin sıralanması dahi, katli Asarhaddon'a atfetmemize yardım eder. İftira, kaçış ve istyan... Onların düşündüğü doğru olsaydı ve eğer kardeşler isyan etseydi en az bu sıranın yer değiştirmesi ve önce isyan sonra da kaçma hadisesinin vukua gelmesi icab ederdi.

1 Viroleaud, Astr. Chald, No. 49 st. 3: MUL.LU.BAD ana MUL.LU.BAD ithe: mâr şarri şa ina ali ümitti aş-bu a-na abi-şu barta işakkan st. 4) kussa ul işabbat maru ma-am-ma-na-na illikam-makussa işabbat b it âte ilâni rabûte st. 5) ana aşri-şi-na iturruni sattukki ilani rabûti u-kan i-za-an-na-an.

Fakat Tevrat'ın verdiği haber bize karşıdır. Orada kaatilin işlerini bitirdikten sonra Ararat dağına kaçtıkları nakledilir. Eğer muvakkat bir kaçış olsaydı, an'anede yer almazdı. Belki de haber yalııştır. Ne olursa olsun buna karşı öne sürebileceğimiz en kuvvetli delil kispu'dur Asurbanipal'in Rm. IV, 72'de² anlattığı kispu, yani babasının günahını kendi günahı gibi kabul eden bir oğlun yaptığı ölüm kurbanı, itiraz edilmez bir hakikattir. Asarhaddon'un tamamen Babil'ci olduğu malûmdur. Fakat Schawe'nin³ sırf telif gayreti ile sonradan babilci olmuştur demesi hakikate uymaz. En eski kâhinler bile onun için Esagila'yı yapacak demişlerdir⁴. Sebeb olmaksızın Asurbanipal neden, babilli bir kralın cezasını yine babillilere yüklesin.

Babil kroniği, bir kralın şerefini lekelememek için olacak isim zikretmemiştir. Belki de Asarhaddon, kendi dışarda olduğu için partisinden birine bu işi gördürmüştür. Fakat o zaman "uşdik : öldürttü beklerdik. Buna rağmen bu bir itiraz sayılamaz, çünkü aynı işi Ninive de kalan kendisine sadık bir kardeş de yapabilir. Böyle hallerde yeni kralın ekseriya eskisini öldüren olduğu, tarihî hadiselerin istatistiklerine göre istidlal edilebilir. Çok tabiidir ki daima öldüren kral olur. Belki de kaatil o zaman bile meçhul kalmıştır ve kaynaklardaki kat'i-yetsizlik bunun bir neticesidir. Fakat çok zayıf bir ihtimaldir.

Sebeb ne olursa olsun, böyle bir hadise önünde Prismanm sükutu bütün şüpheleri Asarhadden üzerine toplamağa bence kafidir.

Ebeling, Tod und Leben, 56 da bir kral babasının gömülüşünü anlatan bir metin mevcuttur. Adı geçen "kimahhu-mezarı" büyük bir ihtimalle Asarhaddon tarafından babası için hazırlanmıştır. Von Soden'e göre⁵ Asarhaddon'un zafer dönüşünden sonra, katledilen Sanherib için. resmi bir gömme merasimi yapmış olması muhtemel değildir. Üstelik Topmson'un B prisminde de bundan bahsedmez. Fakat sebep zayıftır. Prismde bahsetmiyorsa, aynı hal Asurbanipal'in metinlerin-

1 Meissner, Könige Bab. und Assyriens, 213.

2 Streck, Asurbanipal II. (V A B)

3 Schawe, Archiv für Orientforschung IX, 56.

4 B M 82-5-22, 525 (Langdon, Tam. and İhtar) Ayrıca IV R II, 16 ve V, 62 de "Ey kral korkma, krallık senindir" denmektedir.

5 Von Soden, Z A, N F IX, 25, 12 : Metin büyük bir kral kitabesi parçasıdır. Stilinden, bilhassa dar sütünlü olması sebebiyle kitabenin yazıcısı olarak yalnız Asarhadden veya Asurbanipal düşünülebilir.

1 (x x) Kİ. MAH (xx) : Mezar

2 a-şar ni-sir-(ti) : gizliliğin yeri

3 ina şamni şarru () : yağda kralı

4 ta-biş uş-ni-i (l-ma) : iyi bir şekilde yatırttım.

5 aban a-ra-nu : tabutu.

6 a-şar ta-as-lil-ti-şu : onun istirahat yerini

7 ina eri dan-ni : kuvvetli (sert) bir bakırla

8 bab-şa ak-nu-uk-ma : kapısını mühürledim.

9 u-dan-ni-na şî-pat-sa : onun beşchwörung'unu kuvvetli olarak yaptım.

10 u-nu-ut- hurâşı karpî : altın gümüş kaplası

11 mim-ma tar-şî-it kimahhi : mezarın her türlü teçizatını....

(st. 16) babamla beraber mezara koydum.

de de görülmez. Buna mukabil uslûp Asarhaddon'a çok yakındır. Bilhassa CT XXXIV, I deki Babil prismine çok benzer, Biz bunu kral olup, her şey sükun bulduktan sonra, sırf politik günahlardan kurtulmak gayretiyle yapılan bir faaliyet olarak kabul etmek isteriz.

Vak'anın vukua geldiği yer hakkında da ayrılıklar mevcuttur. Fiilin mevkiini bildiren yegâne kaynak olan Tevrat, tanrı Nisrokh'un mabedini zikreder (II. kral. 19, 36)., Sanherib'in tanrısı olarak gösterilen Nisrokh, Winkler'in KAT, 86 da kabul ettiği gibi Marduk un yanlış yazılışı olamaz. Zira Marduk Sanherib'in tanrısı değildi. Ananeyi esas olarak kabul edersek, Nisrokh ancak Nimrod' un yanlış yazılmış şekli olabilir. Bu da Ninurta'dır. Üstelik Sanherib'in ölümü sırasında Esagila'nın, içinde kral kurbanları yapılacak kadar inşa edilip edilmediği de şüphelidir. Bu da Sanherib'in Ninive'de Ninurta mabedinin giriş kapısında öldürüldüğü fikrine bizi sevkeder. Bunun lehinde ve aleyhinde azı düşünceler mevcuttur¹. Fakat tarihi hadiselerin sebebi bilinmedikçe, teferruat üzerinde durmak yersizdir. Buna rağmen, böyle buhranlı anlarda kralın hükümet merkezini terk etmesi düşünülemediği için katil sahnelerinin Ninive olması kuvvetle muhtemeldir.

¹ Ungnad, *Orientalistische Literaturzeitung*, XXI. 358 de arkeolojik sebeplerle Asur'da olduğunu düşünür.

Ninive'de olduğunu düşünenler : Meissner, *Könige Babyloniens und Assyriens* , 205

Aleyhte : Winckler, *Analecta Orientalia*, 13, 234.